

21

ЖИКОБААР
КУТУБХОНАСИ

Арослав Ташек
ЁВҶОН
ИҶРОВА

67754, 755

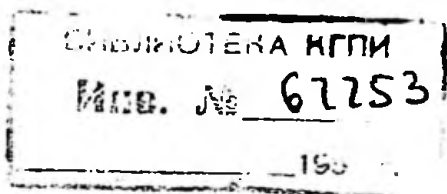
67753.

Дрослав Ташек

Ёзон
тиҳра

ҲИКОЯЛАР

07

ЎзССР Давлат бадий
адабиёт нашриёти
Тошкент 1963

Улуғ чех ёзувчиси Ярослав Гашекнинг бу тўпламига «Мухтож адилбларга нафақа», «Австрия божхонаси», «Қуролсизланиш конференцияси», «Чўчқа боласи Ксаврик воқеаси», «Евғон шўрва» ва «Турмушдан намуна» ҳикоялари киритилган. Ёзувчи бу асарларида ҳукмрон синф вакилларининг меҳнаткаш оммага ўтказаяётган зулми, юлғинчилиги, очкўзлиги, фирибгарлиги, калтафаҳмлиги ва бошқа ярамас иллатларини аёвсиз фош қилади. Ёзувчининг ҳар бир асарида ўткир сатира равшан кўзга ташланади.

Русчадан
С о б и р Ю н у с с а в
таржимаси

Гашек Ярослав.

Евғон шўрва. Ҳикоялар Т., Уздадбийнашр, 1963.
40. бет. Тиражи 15 000.

Гашек Ярослав. Суп для бедных детей. Рассказы.

И (Чехосл.).

МУҲТОЖ АДИБЛАРГА НАФАҚА

Карел Яролимек тузуккина, анча номи чиққан ёзувчи эди. Шунинг учун ҳам ноширлар унинг асарларини муттасил чиқаришар, пулидан юлқиб қолишар эди. Янги ҳикоялар тўплами чиқиб, Яролимек қалам ҳақи олгани келганида ношир оғзига келганини қайтармай уни сўкар, эй худо-йим-ей, шундай расво нарсани нега нашр қила қолдим-а, дер эди.

Яролимек ҳикояларида хушбўй таратувчи ўтлоқларни, сокин ўрмонлар устидаги мовий осмонни, кечки жимликда қуёшнинг ботишини (кўлда турли бўёқларнинг акс этишини) ва қушлар навосининг тинишини тасвирларди. Карел Яролимек кечқурун дудланган сосиска олишга етадиган пул топиш учунгина шунақа қизиқ-қизиқ нарсаларни ёзарди. Яролимек ижод қилаётганида сатрларни санаб борар, шунинг учун ҳам шоирона ва узундан-узоқ ёзарди. У даладаги барча гулларни бир-бир санаб ўтарди, қаҳрамонининг тепасидан учиб ўтган чумчуқнинг таърифини роса келтирарди, агар сатрига пул тўланадиган бўлса, диалогларни кўпайтирарди. У тақводордек хотиржамлик билан бундай деб ёзарди:

«... Оскар айтадиган гапини олдиндан биларди:

— Ҳа. Сиз ҳам шундай фикрда эмасмисиз?

— Йўқ.

— Нима учун!

— Шунинг учун!

— Нега энди, Эмилия?»

Кейин Яролимек ҳисоблаб чиқарди. «Беш йўли беш геллердан (унга ҳеч ким бундан ортиқ тўламасди), бу роса бир жуфт сосискага етади. Агар яна бир геллер қўшилса, бир шиша пльзен виноси келади».

Карел Яролимекнинг ҳаёти ноширлар ва редакторлар билан курашда ўтарди, хиралик қилавериб, улардан аванс ундиради.

Кунлардан бир кун у кафедра газетаси ўқиб, ҳаёти билан сочсиз бошини силаб ўтирарди. Газетасида маориф министрлиги ёзувчиларга давлат нафақа фонди таъсис этганини ўқиб қолди. Бу фикр кўнгилчан маориф министрининг калласидан чиқибди-я. У молия министри билан маслаҳатлашиб:

— Уларга шу садақани берайлик, жиғилдонига ура қолсин,— деди.

«Уларга» дегани — ёзувчиларга, қоғозбозларга, гушналарга дегани эди.

Яролимек кўп ўйлаб ўтирмай, нафақа сўраб илтимоснома ёзди, унга ўзининг ёзувчи эканлигини тасдиқловчи қоғозни илова қилди. Илтимосномада, агар тез орада ёрдам кўрсатилса, ҳукмдорларнинг ишончини одамшавандалиги билан оқлашга ҳаракат қилишини айтиб ўтди.

Ўша кун кечқурун у кафега ҳам бормади, кейин икки ҳафтагача, тўсатдан қўлга кирадиган бойликни қандай сарфлашни ўйлаб юрди. Келгуси бахтли ҳаётини кўз олдига ғира-шира келти-

раркан, оёқ кийимини яматиб олишни ҳам кўнглига тугиб қўйди. Австрия ҳукумати чех ёзувчисининг этигини яматиб олишига маблағ берса-я! Бу ҳимматдан юраклар сув-сув бўлиб кетади-я!

Ҳафталар ва ойлар ўтди. Бешинчи ойнинг охирига келиб ёзувчи бир оз асабийлаша бошлади. Бир йил ўтганида Карел Яролимек илтимосномасини эслаб, заҳархандалик билан кулиб қўядиган бўлди. Буюртма хатга 25 геллер сарфлаганини у бир оз эсидан чиқарди. Бунга 5 геллердан 5 сатрга тегадиган қалам ҳақи кетди:

«— Оскар!

— Нима?

— Ҳеч гапдан хабаринг борми?

— Йўқ, Ольга.

— Яқинда билиб оласан, Оскар!»

Яна бир йил ўтди, тўсатдан Карел Яролимекни полиция участкасига чақириб қолишди. «Ҳеч қандай гуноҳим йўқ»,—деб у повесткани оловга ташлади. Бир оз вақтдан кейин яна повестка келди. Уни оддий кийинган полициячи олиб келди, кейин Яролимекка маълум бўлишича, у швейцарга:

— Нима гаплигини билмадим-ку, лекин бу нусхадан кўз-қулоқ бўлиб туринг,—дебди.

— Хотиржам бўлинг,—деб жавоб қилибди швейцар.

Бу повестка ҳам печкага ташланди. Ана шундан кейин кўнглисиз воқеалар бошланди. Яролимек кечаси соат учга яқин уйига қайтиб, ўринга ётди. Эрталаб соат бешда эшик қаттиқ тақиллади:

— Қонун ҳурмати, эшикни очинг!—деган овозни эшитди ёзувчи уйқу аралаш.

У қўрқиб кетганидан, иштончанг эшикка югурди. Хонага икки полициячи бостириб кирди.

— Сизни олиб кетиш буюрилган. Карел Яролимек сиз бўласизми?

— Ҳа, биз бўламиз.

— Бу бемаънилигингизни қўйинг. Сизни жаноби маслаҳатчининг олдига олиб боришимиз керак, у сизни кўпдан бери кўрмоқчи эди. Қани, тезроқ ясанинг, бўлмаса шимингизни ўзимиз кийгизиб қўямиз.

— Кечирасизлар, соат энди беш бўлди-ку, маслаҳатчи ишга келгани йўқ... иннайкейин, менинг ҳеч қанақа гуноҳим ҳам йўқ!

— Оҳ-воҳ бошланди! Овозингни ўчир, муттаҳам! Жаноби маслаҳатчи кеча вахмистрга сени олиб келишни топширдилар. Биз керакли одамни қандай топишни биламиз. Жиноятчини ётган жойида ушлаш керак. Соат саккизда келсанг, қушча инидан бирон ёққа учиб кетган бўлади!

Полициячилар унинг шляпасини бостириб кийгазиб, кўчага олиб чиқишди.

— Илтимос қиламан, ёқамдан тутманг!

— Тилингни тий!

— Мен арз қиламан!

— Сенга шикоятни кўрсатиб қўямиз...

Яролимекни участкага олиб келишди. Вахмистр мудраб, трубка чекиб ўтирарди, У қисқа, захрини сочиб сўроқ қилди:

— Ҳа-ҳа, Карел Яролимек сиз бўласизми? Ўша, чақирганимизда келмайдиган-а?

— Ҳа-а.

— Нима иш қиласиз?

— Ё-ё... ёзувчи.

— Нимани ёзасиз? Бисотларни рўйхатга оласизми?

Вахмистр каравотга ётиб эснади-да, буюрди:

— Ёнини тинтиб, авахтага ташлансин!

Яролимекнинг ёнини титкилаб, одиночкага

ташлашди. Қалит шиқирлади, ёзувчи ёлғиз ўзи қолди. Лекин бу ёлғизлик узоқ давом этмади, бир неча минутдан сўнг унга қандала лашкар тортди.

Қарел Яролимек чидаб туролмади. У катдан сакраб тушди-да, қамоқхона эшигини жон аччиғида дукиллата бошлади.

— Мен Қарел Яролимек бўламан, чиқариб юборинг!

— Шунинг учун ҳам бу ерда ўтирибсан-да,— деган овоз эшитилди,— агар жим бўлмасанг, адабингни бериб қўямиз.

— «Қарел Яролимекнинг саргузашти», «Қарел Яролимекнинг бошдан кечирганлари», «Қарел Яролимекнинг ҳалокати»,— дерди Қарел Яролимек фиғони ошиб, катда ётаркан.— «Қарел Яролимекнинг мусибати», «Қарел Яролимек қандай балога гирифтор бўлди...»

У янги ҳикоясининг номини ўйларди.

Шу орада сон-саноқсиз қандалалар ёзувчининг баданига ёприлиб, ҳамма ёғини бирма-бир тинтиб чиқишди, бундан унинг териси гудда-гудда бўлиб кетди. У бир азобда тонг оттирди.

Соат саккиз яримда уни йўқлаб келишди. Ювиқсиз, бадани чақа, сочлари тўзиган ҳолда уни иккинчи қаватга олиб чиқишди.

— Сизнинг буйруғингизга биноан, жаноби маслаҳатчи, Қарел Яролимекни олиб келдик.

Ёзувчи жуда гангиб қолган эди.

— Марҳамат, ўтиринг,— деди кекса маслаҳатчи стулга ишора қилиб.

— Қўриқлаб турайликми?— деган эди полициячилардан бири, лекин жаноби маслаҳатчининг жиноятчи билан қўл бериб сўрашганини кўриб, иккалови ҳам оёқ учида юриб чиқиб кетди.

— Мен сизнинг, жаноби Яролимек, моддий аҳволингизни аниқлагани чақиртирган эдим.

Йигирма йил олдин давлатдан нафақа сўраб, илтимоснома ёзган экансиз, шундай эмасми?

— Айбга буюрмайсиз, жаноби маслаҳатчи, йигирма йил эмас, икки йил олдин.

— Ҳа, ҳа, эсимга тушди. Йигирма йил олдин Часал деган бир жаноб илтимоснома ёзган экан. Афсуски, уни тополмадик. Лекин энциклопедиядан қидириб, унинг бундан тўққиз йил аввал вавот этганлигини аниқладик. Демак, сиз бошқа экансиз.

Маслаҳатчи рўпарасида турган ёқасиз, галстуксиз, ювиқсиз, юзлари солқиган, азоб чеккан Яролимекка ачиниб қаради.

— Ҳим, чиндан ҳам ҳолингиз тангга ўхшайди,— деди у.— Гап бундай. Сизнинг илтимосингизга биноан маориф министрлиги моддий шароитингизни аниқлаб беришни биздан илтимос қилган эди. Билишимча, бадавлатга ўхшамайсиз.

— Ҳақ гапни айтдингиз.

— Ёзувчиман денг? Демак, ижод қиласиз?

— Худди шундай, жаноби маслаҳатчи.

— Бўлмаса-чи, биламан, ҳатто асарларингизни ҳам ўқиганман. Мана шундай китобчалар, ажойиб қора ҳарфлар билан терилган. Яхши биламан. Сизнинг шахсий ҳужжатларингизни ҳам кўриб чиқдим. Судланмаган экансиз, бу — аҳволни анча енгиллаштиради... Яъни мен бу жуда яхши демоқчи эдим. Сиз камбағал бўлсангиз ҳам, касби-корингизга қарамай, дуруст одам экансиз. Кетишингиз мумкин.

* * *

Саккиз ҳафтадан кейин Қарел Яролимек Венадаги муҳтож адибларга нафақа фондидан бир юз йигирма крон пул олди. Оқибати яхшилик билан тугагани учун у жуда хурсанд эди.

АВСТРИЯ БОЖХОНАСИ

Қаёқдан ҳам бу кулфатга йўлиқдим-а! Дрезден атрофида сайр қилиб юрганимда поезд тагида қолдим. Шундай абжағим чиқиб кетдики, бир ярим йил касалхонада ётиб чиқдим! Мен Дрездендан Прагага тўрт кунда қайтаман, деб ўйлаган эдим, лекин саёҳатим бир ярим йилга чўзилиб кетди.

Ҳаммамиз ҳам худонинг ихтиёридамиз-ку, лекин мен докторларнинг ҳам қўлига тушиб чиқдим.

Афт-башарамга қараб бўлмасди. Ўзимдан нима қолганлигини шу пайтгача билмайман. Фақат ўн саккизта врач эллик иккита ассистенти билан мени парча-парчалардан одам сиёқига келтиришганини биламан. Жуда қотиришди! Ногирон бўлсам ҳам ёшимни яшашим учун мени нималардан эпақага келтирганликларини кўрсатувчи ўн тўрт бетлик гувоҳнома олдим.

Ўзимнинг аъзомдан фақат бир бўлак мия, ошқозонимнинг қайси бир бўлаги, ўн беш килограммча эт, бир ярим литр қоним қолибди, қолганлари эса бошқа нарсалардан, ҳатто юрагимга ҳам ҳўкизникидан қўшилган. Бу табобат илмининг буюк тантанаси эди.

Сиртқи кўринишим ҳам ясама эди. Бу ҳам юқоридаги гувоҳномада кўрсатилган. Хуллас, мен медицинанинг турли бўлаклардан янги одам ясаб, мўъжиза ярата олишига ажойиб мисол эдим.

Шифохонадан чиққач, олдин мозорга, касалхоналар кишилар танасининг бўлақларини кўмадиган ерга бориб, ўзимнинг аъзоларим ётган гўрни кўрдим. Кейин вокзалга бордим, менинг Дрезденда қилган сайрим бу ажойиб шаҳарга келиб кетган ҳамма туристларнинг саёҳатида ҳам чўзилиб кетди, деган хаёл билан Прагага жўнадим.

Дечинадаги божхонада бизни роса тинтишди. Австрия божхонасининг ходимлари чамадонларимизни очиб, титкилай бошлаганларида, биттаси мени кўриб қолди. У кўринишимдан ҳайратга тушиб, мени ҳойнаҳой яширинча сахарни олиб ўтадиган одам деб ўйлаган бўлса керак. Чиндан ҳам абжақ қилиб ташланган контрабандистга ўхшардим.

— Чамадонингизни кўтаринг,— деди менга чиновник,— анови одам билан идорага кириңг.

Идорада чамадонимни очиб, буюмларим ичидан шубҳали нарса топишолмади, лекин бошқа қозғозлар ичидан Дрездендаги касалхонадан берилган, ўн саккизта профессор ҳамда эллик иккита ассистент қўл қўйган гувоҳномани кўриб қолишди.

— Биродар,— деди менга чиновник гувоҳномани кўриб,— тепадаги бошлиғимизнинг олдида чиқинг. Бўлмаса сизни Австрияга қўя олмаймиз.

Божхонанинг бошлиғи, басавлат киши, ўз ишини жуда яхши биларкан. У гувоҳномани ўқиб бундай деди:

— Биринчидан, бу ҳужжатда кўрсатилишича, орқа мия суягингиз ўрнига кумуш пластинка қўйилган экан. Бу кумушнинг пробаси йўқ, шу-

нинг учун сиз божхона инструкциясининг олтинчи ва саккизинчи тарифи, тўққиз юз қирқ олтинчи параграфига биноан бир юз йигирма грамм кумушга ўн икки крон штраф тўлашингиз керак, сиз тамғасиз кумушни яширинча олиб ўтмоқчи бўлгансиз, демак, уч баробар ортиқ штраф тўлайсиз, яъни ўттиз олти крон тўлайсиз. Бундан ташқари бир юз йигирма грамм кумушга бож ҳақи берасиз (в, f ва g литерлар). Мийг тўққиз юз иккинчи йилдаги халқаро битимга биноан граммига ўн геллердан, яъни юз йигирма граммига ўн икки крон олинади.

Иннайкейин, чап сонингизга от суяги қўйилган. Буни тирик ҳайвонлар суягини яширинча олиб ўтиш деб ҳисоблаймиз. Демак, дўстим, сиз бу билан Австриянинг суяк савдосига путур етказасиз.

Қайси мақсадда сиз хорижий от суягини танангизда олиб юрибсиз? Юриш учунми? Ундай бўлса қарорга от суягидан даромад олади деб ёзиб қўямиз. Қайсарлик қилмаганингиз яхши, жаноб.

Даромад — яхши нарса, лекин шу топда бундан сизга наф йўқ, чунки Австрияга яширинча от суягини олиб ўтилаётганлигини билиб қолсак, биз катта бож оламиз. Бунинг учун йигирма тўрт крон тўлайсиз.

Кейин хатда, учта қовурғангиз ўрнига платина сими қўйилганлиги тўғрисида маълумот бор. Сиз Австрияга платина олиб ўтмоқчимисиз? Бунинг оқибати нима бўлишини биласизми? Уч юз баробар ортиқ штраф солинади. Агар бу симларнинг оғирлиги йигирма грамм келса, бир минг олти юз беш крон штраф олинади. Енгилтаклик билан қилинган жиноят мана нималарга олиб келади!

Мановини қаранг-а! Бу ерда, сизнинг буйрак-

ларингиздан бири, яъни чапдагисининг ўрнига чўчқаники қўйилганлиги айтилади.

Жаноб, Австрияга четдан чўчқа олиб келишман қилинган. Бу чўчқанинг айрим аъзоларини олиб ўтишга ҳам тааллуқли, шунинг учун, Чехияга қайтишни истасангиз, буйрагингизни Германияга ташлаб кетинг.

Мен бунга рози бўлмадим, шунинг учун ҳам ўн йилдан бери Саксонияда ўтирибман. Аграрчилар, мен ўзим ҳам аграрчиларданман, Австрияга қачон чўчқа олиб ўтишга рухсат беришаркан деб кутмоқдаман. Ушанда ватанимга қайтиб бораман.

ҚУРОЛСИЗЛАНИШ КОНФЕРЕНЦИЯСИ

Қуrolсизланиш конференциясининг раиси чўлоқ Томас Гаукинс мажлисбозликдан бир оз холи бўлиб, Сан-Франциско қирғоғида тебраниб, уни кутиб турган яхтага тушиб, Тинч океан тўлқинларида бир оз сайр қилишга жазм этди. Чунки, конференция иши фавқулодда бўлиниб қолган эди.

Делегатларни даволовчи врачлар уларнинг кўпчилиги уст-устига берилган зиёфатлардан кейин юрак дам бўлиш, хафақон, бош оғриғи ва овқатни ҳазм қилолмаслик касалликларига мубтало бўлганини аниқлашди. Ҳар бир зиёфатдан кейин конференция қатнашчиларининг каллалари қовоқ бўлиб қолар, эртасига, кечқурунги мажлислар тўғрисидаги ҳисоботни ўқиб, роса сафсатабозлик қилишганига ҳайрон қолишарди.

Бир куни зиёфатдан мажлисга кетаётганларида, «Ичкиликбозликка қарши иттифоқ» съезидан қайтиб келаётган қандайдир бир профессор уларга илакишиб қолди. У бир бало қилиб сўз олиб, минбарга чиқди, минбарни маҳкам ушлаб, шамолда тебранаётган қўриқчидек ликиллаб, Липар тизма оролларида 1773 йилда рўй берган вулқон тўғрисида роса уч соат гапириб, конфе-

ренция қатнашчиларининг миясини қоқиб қўлига берди.

Нутқ тугай деб қолгандагина тингловчилар унинг ноўрин гапираётганини, нутқининг конференция мақсадларига алоқаси йўқлигини фаҳмлаб қолишди. Соқчилар профессорга ташланишди, тихирлик қилмасин деб бошига таёқ билан бир тушириб, кимлигини билиш ҳамда биринчи ёрдам кўрсатиш учун уни полиция идорасига жўнатишди.

Кун сайин ақлдан озаётганлигини сезган конференция қатнашчиларини бу жуда ташвишга солди.

Кейинги кечки мажлис тўғрисида газетада босилган ҳисоботда ҳам бу ҳол қайд этилди. Ҳисоботда бундай дейилган эди:

«... § 26. Ҳақиқатан ҳам Хитойда дредноут ва линкорларнинг йўқлигини назарда тутиб, қуrollсизланиш конференциясида қатнашаётган давлатлар Хитойнинг қуrollланиш соҳасида мазкур давлатларга етиб олишини кўзлаб, ҳарбий харажатлар учун Хитойга уч йиллик муддат билан 300 миллиард сўм ижарасиз қарз бериш зарур деб топилсин.

Ўз навбатида Хитой мана шу уч йил ичида қирқта дредноут ва биринчи даражали ўттизта линкор қуриш, эскириб кетган мавжуд бешта крейсерни йўқ қилиш ва Кантон портини халқаро комиссия назоратига топшириш мажбуриятини олади. Бу ёқдан конференцияда қатнашаётган давлатлар Хитой ҳарбий флоти вакилининг учинчи Симплон туннели қурилишида, шунингдек Арарат чўққисига телефон станцияси қурилишида иштирок этишига рухсат беради...»

Буни ўқиб, ҳамма ваҳимага тушди. Конференция раиси Томас Гаукинснинг кайфи тарқаб кет-

ди. У газетада айтилганларнинг тўғрилигига шубҳа қилиб, мажлис стенограммасини талаб этди. Ўзи таклиф этган қарор аслини кўриб, оз бўлмаса ҳушини йўқотаёзди. Фақат делегат Вудворт:

«Шунинг билан баробар, негрлар республикаси Либерияга бешта сув ости кемаси қуришга рухсат этилади, лекин буларни қора рангга бўяш шарт» деган кичкина қўшимча киритибди.

Эртаси куни руҳан эзилган Томас Гаукинс авзойига мос бўғиқ овозда ҳамкасабаларига мурожаат қилди:

— Муҳтарам жаноблар, конференциямизнинг муваффақиятга эришаётгани шак-шубҳасиз! Биз йигирма олтита таклиф киритдик ва йигирма олтита қарор қабул қилдик. Радиотелеграф бизнинг қарорларимиз тўғрисида оламни хабардор қилмоқда, эртаю кеч бошимиз мажлисдан чиқмаётганини олам билади. Биз кучимизни аямай ишляяпмиз, лекин амалга оширилмаган ишлар ҳали кўплигини ҳаммамиз тушунамиз. Мана шунинг учун ҳам биз чарчаб қолмаслигимиз керак. Бир ҳўкизнинг териси икки марта шилинмайди. Асабларимиз таранг тортилган. Менинг ўзим ҳам чарчаб қолганимни сезяпман. Кечаю кундуз ўйлаш, жаноблар, ҳазил эмас. Агар соатни ортиқча бураб юборсанг, пружинаси узилиб кетади. Бизнинг миямиз ҳам шунақа. Биз дам олишимиз, кейинги ишларимизга куч тўплашимиз керак. Мен уч ҳафта дам олишни таклиф қиламан. (Кучли қарсақлар. «Тўрт ҳафта бўлсин!» деган овозлар.)

Қўшни ресторандан мириқиб ичиб келган Перу делегати минбарга чиқади, муштуми билан столни уриб, бўкиради:

— Меңи ҳайданг! Ҳайданг мени бу ердан! Масалани овозга қўйишни таклиф этаман! (Югур-

даклар эҳтиётлик билан унинг қўлтиғидан ушлаб секретариат хонасига олиб чиқишади-да, диванга ётқизишади.)

Раисга эътироз билдириш учун Боливия делегати Хуарес ди Вего сўз олади. Қурулсизланиш конференцияси сессиясининг бошланишидаёқ у ўз ҳукуматининг хоҳишини — мамлакатадаги қурулли кучларнинг сонини бир меёрда сақлашни баён этган эди. Бу кучлар қўриқчилик қилувчи ва президент саройида тартибни сақловчи ўн икки кишидан иборат эди. Аммо музокаралар пайтида конференция унинг эътирозларига қулоқ солмади ва Боливия армиясини 12 дан 120 минггача кўпайтириш тўғрисида қарор чиқарди, чунки қўшни Чили ва Перу республикаларининг армияси шунча эди. Уруш бўлиб қолса, Боливия хавф остида қолади, 12 киши душманнинг 120 минглик армиясига қаршилик кўрсатолмайди. Шунинг учун ҳам Боливиянинг қурулли кучлари қўшниларининг кучи билан тенг бўлиши керак.

— Ҳурматли мажлис,— ҳаяжонланиб сўзларди боливиялик делегат,— худди шу бугун ўз ҳукуматимнинг меморандумини олдим, унда эътиборли қарорингизнинг бемаънилиги кўрсатилади. Боливияда ҳаммаси бўлиб 80 мингга яқин эркак бор. Сиз бўлсангиз армия 120 минг кишидан иборат бўлсин дейсиз! Нима, биз ўзимизни бўлиб кўпайтишимиз керакми? Ёки бошқа ердан яна қирқ минг кишини қарз олайликми? Ахир конференция қарорларидан бирида қўшни мамлакатлардан солдат ёллаш ман этилиши ёзилган-ку. Тўғри, бизга уч йиллик муддат берилган, лекин ҳар қанча уринсанг ҳам аҳолининг сонини бунчалик тез кўпайтириб бўлмайди. Мен, жаноблар, ҳисобни яхши биламан ва...

— Бу ёлғон!— унинг сўзини бўлди Чилидан

келган делегат.— Энциклопедик луғатни келтиринг!

Гала-говур бошланди. Раис қўнғироқ чалади. Боливия делегатини гапдан тўхтатиб қўядилар. Секретарь энциклопедияни олиб келгани кетади.

Раис гангиб, мажлисга мурожаат қилади:

— Жаноблар, сиз ноўрин ва бемаъни ҳаракатнинг шоҳиди бўлдингиз. Ранжиганимни ифодалашга сўз тополмайман...

Секретарь қайтиб келиб, сўз олади.

— Жаноблар, Боливия энциклопедияда йўқ...

Боливиялик делегат докадек оқариб ўрнидан туради:

— Ҳурматли мажлис! Бу қандай гап? Икки миллион қирқ тўрт минг квадрат километр...

Раис унинг сўзини бўлиб, секретарга давом этавер деган ишора қилади.

— ...Модомики Боливия тўғрисида унда бир йўл ҳам ёзилмаган экан, биз ҳам ўн иккита солдати бўлган қандайдир шубҳали делегатни тан олмаймиз. (Залда кулги.) Ундан мандатни тортиб олиб, конференциядан чиқариб юборишни таклиф этаман. («Орамизга суқилиб кирибди!» деган овозлар.) Мана шу қайғули жанжал, жаноблар, қуролсизланиш конференцияси жуда кўп қийинчиликларга дуч келаётганига ёрқин мисол бўла олади. Биз бу ерда майнабозлик қилмай, жиддий ишлаётганимизни оламдагиларга исбот қилиш қийин.

Сигара тишлаб данг қотиб ухлаб қолган қандайдир бир конференция аъзосини ҳисобга олмаганда, боливиялик делегатни ҳайдашга ҳамма овоз берди. Шу пайтда сигара кулга айланиб, унинг сассиғига делегатнинг нафаси қайтиб уйғониб кетди-да:

— Мен қаршиман!— деб қичқирди.

У энди ўрнига ўтирганида даҳшатли портлашдан паркетнинг бир қисми шифтга учиб кетди. Катта ўпирилган полдан пастки қават кўринди. Бинонинг сувоғи гурсиллаб тушди, конференция делегатлари пастга уриб кетишди. Тутун ва чанг-тўзон босилгандан кейин, уларнинг кўзи раис Гаукинсга тушди. У шифтдаги лампа осадиган илгакка шимидан илиниб осилиб қолибди. У, гўё сузмоқчи бўлаётгандек, оёқ-қўлларини ликиллатар, француз тилида «Ё худо! Худойим-ей!» деб оҳ урарди.

Ҳукмдорлар бу анархистларнинг иши эмасмикин деб шубҳа қилишди. Аммо текшириш натижасида бу портлашда сиёсий мақсад йўқлиги аниқланди. Гап бундоқ экан, биринчи қаватдаги қабулхонада динамит фабрикасининг вакили қуролсизлаиш конференцияси делегатларидан кимларнидир кутиб турган экан. У буларга «Вашингтонит» деб аталган янги, жуда кучли портловчи моддани тавсия этмоқчи эди. У гугурт олмоқчи бўлганида қўлига намуналар солинган қутича чиқиб қолиб, уни беихтиёр тушириб юборди-да...

* * *

Шундан кейин Томас Гаукинсининг Тинч океанда сайр қилмоқчи бўлгани бежиз эмас-да.

ЧҶҶҚА БОЛАСИ ҚСАВРИК ВОҚЕАСИ

ЧҶҶҚА бола Қсавриққа крахмалдан тайёрланган қиёмни аталаб беришарди. ЧҶҶқаларни боқиш соҳасида энг мўътабар киши, илмий маслаҳатчи профессор Қсаверий Келлер шарафига унга Қсаврик деб ном қўйишди. Қуйидаги чуқур мазмунли сатрларни ўша киши ёзган:

«Менинг ҳар томонлама текширишимга кўра, крахмалдан тайёрланган қиёмнинг афзаллигини ҳисобга олиб, бу ажойиб тўйимли овқатга тенглаша оладиган бошқа бирорта ем йўқлигини таи олишга тўғри келади...»

Бўрдоқи Қсаврик бунга яққол далил бўла оларди. У крахмал қиёмидан тайёрланган тертни ёрилгудай еб, устидан сут ичар, кундан-кунга семирар, ажойиб оғилхонанинг шинам бир бурчагида кўзини мўлтиллашиб ётарди. ЧҶҶҚА боладан хўжайин граф Рамм тез-тез хабар олиб турарди. Жаноби Раммнинг катта ери ва бир нечта чорвачилик фермаси бор эди. У чҶҶҚА болага завқ билан қараб: «Виставкага борасиз, болаҳон. Шарманда бўлмаслик учун иштаҳангизни карнай қилиб, семираверинг...» дерди.

Баъзан унинг рафиқаси — графиня ҳам кириб турарди.

— Оҳ, бизнинг бебаҳо Қсавригимиз тана қўйиб, чиройли бўлиб кетибди-я! — дерди у шодликдан кўзларини чарақлатиб. Иккалови чиқиб кетаётганида:

— Қадрдоним Қсаврик, тинч ухлаб, яхши тушлар кўринг! — дейишарди.

Бўрдоқи Қсаврик кўзларини жавдиратиб, шундай ёқимли хур-хурлардики, баъзан графиня эрига:

— Биласанми, азизим, мен Қсаврикнинг овозини эшитганимда, одамларнинг арвоҳи чўчқаларга ўтади деган гапга ишона бошлайман, — дерди.

Меҳмонлар ҳам кириб кўришарди. Француз, немис, инглиз тилларида улар чўчқа боласини мақташар, эсдалик учун сурагга олишарди. Чўчқа боласи худди ҳаммомдан чиққан боладек қип-қизил, бўйнида бежирим боғланган катта духоба бант бор эди.

Эр-хотин Раммларнинг дўстлари ва меҳмонлари — катта ер эгалари ҳамда амалдорлар:

— Қадрдон граф, сизнинг Қсавригингиз шубҳасиз биринчи мукофот олади, — дейишарди ишонч билан.

Рамм хонимнинг туғилган кунига меҳрибон эри бир талай тортиқлар билан бирга Қсаврикни ҳам ҳадя қилди. Энди Қсаврик тамоман хонимнинг ихтиёрига ўтди. Бунинг суюнчисига Раммга қизғин бўса тегди.

Шу кундан бошлаб Қсаврик графинянинг ихтиёрига ўтди, унга ғамхўрлик уч баробар ортди. Уни бошқа, кенг, ҳавоси тоза хонага ўтказишди, унга жаноби Раммнинг дидига мос барча қулай-

ликлари бўлган алоҳида ванна ажратишди. Ҳамма ерга термометр осиб қўйишди. Қсаврикка бериладиган сув ва сутнинг иссиғини ўлчаб туриш чўчқабоқар Мартинга топширилди. Иссиқлик даражасини мол доктор қатъий белгилаб берди. Мўътабар чўчқа боланинг қорни шамоллаб қолса яхши эмас-да. Чўчқа боланинг қорни оғриси мазаси қочиб, маюс тортиб қолиши мумкин, бундан графинянинг кўнгли ранжийди.

Чўчқабоқар Мартин доимо бериладиган аталанинг ҳароратини ўлчаб, керак бўлса уни иситар ёки совитар эди.

Ниҳоят, Қсаврик ётадиган жойга электр чироқ олиб келишди, уни тўшакда ётишга ўргатишди, дезинфекция қилинган тўшакда, албатта.

Чўчқа бола булардан хурсанд бўлиб, кундан-кунга семираверди.

Бир куни эрталаб эр-хотин Раммлар арзандасини кўргани кирди. Шу пайтда бўрдоқи ажойиб булоқ суви ичаётган эди. Бактериологик анализ сувнинг юқумли бактериялардан тамоман тоза эканлигини, кимёвий анализи эса, фойдали минерал тузларнинг борлигини кўрсатиб турарди. Граф сувга беихтиёр термометр солиб кўрган эди, кўзларига ишонмади. Сувнинг иссиқлиги Цельсий бўйича белгиланган 18° ўрнига $17,5^{\circ}$ эди.

Рамм хонимнинг ранги оқариб кетди.

— Бу қандай гап. Наҳотки, ярамас чўчқабоқар сувнинг иссиқлигини ўлчамаган бўлса?

Бу аҳволда шамоллаб қоласан, деб иккалови чўчқа болани зўрға сувдан ажратишди. Кейин идишнинг қопқоғини ёпиб, чўчқабоқарнинг хонасига ғазаб билан киришди:

— Сувнинг иссиқлигини ўлчаганмидинг, танбал?— бақирди жаноби Рамм.

Мартин дераза ёнидаги ўринга ишора қилди.
— Жаноби олийлари, ўғлим касал бўлиб қолди. Иссиғи баланд, ёнида сув бериб ўтирибман.

— Пасткаш! Қсаврикнинг сувини текширганмидинг, деб сўраяпман сендан?

— Ёдимдан кўтарилибди, жаноби олийлари. Боламнинг дарди оғир. Унга сув бериб турдим — гангираб қолдим...

— Ҳали шундайми?— қичқирди ғазаб билан Рамм.— Вазифангни шундай адо этипсанми? Сен хоҳлаганингни қиладиган бўлсанг, демак мен бу ерда хўжайин эмас эканман-да. Йў-ўқ! Ҳозироқ ашқол-дашқолингни кўтар, мен сени бўшатдим! Кечқурунгача қорангни ўчир, бўлмаса иккаловингни улоқтириб ташлатаман!

— Вой ярамас-ей!— деди Рамм хоним.

Кечқурун Мартин чўчқа Қсаврикни сўйиб қўйди. Югуриб келган мол доктори унинг ўлганини тасдиқлади. Рамм хоним бу даҳшатга чидай олмай, беҳуш ётарди. Чўчқабоқар Мартинни полиция олиб кетди, қотилнинг касал ўғли эса бу даргоҳдан улоқтириб ташланди.

Газеталарда хабарлар пайдо бўлди:

«Қабиҳ жиноят. Катта ер эгаси машҳур граф Рамм чўчқабоқар Мартинни ношудлиги учун ишдан ҳайдаб юборди. У қасос олиш мақсадида энг зотдор чўчқани сўйди. Жиноятчи қамоққа олинди. У динсиз деган гаплар бор. Бу, худосизларнинг қўлидан ҳар қандай ёмонлик келишини яна бир бор исботлайди...»

Тергов тугагунча Мартин уч ой қамоқда ётди. У ҳеч кимга аралашмади, қамоқдаги ибодатхонага қатнамади. Шу даврда терговчи унинг шаънига тушган қора доғларни аниқлади. Ун беш йил олдин жамоат тартибини бузганлиги учун икки

ҳафта қамалиб чиқибди: кўпчиликнинг орасида турганида полиция назоратчисининг тарқалинг, деб айтган гапига қулоқ солмаган экан. Бу — нияти бузуқлик, қайсарликнинг белгиси. Иккинчи марта полицияга: «Ҳой хўрозлар!» деб қичқириб, ҳақорат қилгани учун уч кун ўтириб чиққан экан. Бу ҳам ёвуз қасоскорлик белгиси.

Турган гапки, қораловчи бу тафсилотлардан тўла фойдаланди. Мартиннинг бутун ўтмиши жиноятдан иборатлигини у қайд қилиб ўтди. Агар, худо кўрсатмасин, жиноятчининг қони қайнаб турганида граф дуч келиб қолса борми, уни ҳам чўчқадек сўйиб ташлаган бўларди, деди қораловчи.

Оқловчининг вазифаси оғир эди: жиноятчининг ўтмишини тилга олмасдан бўлмасди, касал бола бўлса — масаладан анча узоқ, йўл-йўлакай айтиб ўтиладиган гап.

Рамм хонимга одамнинг раҳми келарди. У гувоҳ тариқасида қатнашмоқда эди, судья столида энли духоба лентани кўрганида кўз ёшини тия олмади.

— Ҳа,— у раиснинг сўроғига йиғлаб жавоб берди,— бу лентани танияпман. У бебаҳо Қсавригимники эди, унинг суяклари гулзоримизда, сапсар гулнинг соясида ётибди.

Жиноятчи сира ҳам афсус чекмай айбига иқроф бўлди, бировнинг мулкини қасддан нобуд қилганлиги учун олти ой қамоққа ҳукм қилинди. Лекин бундан бошқа гап ҳам бор. Ҳақ-таолонинг ёзмиши амалга ошиб, бу давр ичида Мартиннинг ўғли оламдан ўтди, чунки қудратли илоҳийнинг қўли аста, лекин бехато жазо беради.

Бўрдоқи Қсаврик оқ нилуфарлар орасида, қуйидаги сўзлар ёзилган ёдгорлик остида тинч ётарди:

«Бу ерда олти ой қамоққа ҳукм қилинган қотил Мартин қўлида ҳалок бўлган бизнинг Қсавригимиз ётибди. 1907 йил 8 майда, бир ярим ёшида дафн қилинди. Илоҳим ер унинг биқинига ботмасин».

Зотдор Қсаврикнинг лентасидан эса жаноби Рамм ўзига галстук буюртирди. Уни ҳар йили унутилмас бўрдоқни чўчқа ўлган куни тақади.

ЁВҒОН ШЎРВА

Князь Роберт жуда одамшаванда бир киши эди. Кунлардан бир куни унинг хотамтойлиги тутиб кетиб, қўшни қишлоқдаги камбағал болаларни «Ёвғон шўрва» билан боқиб туриш хаёлига келиб қолди. Шунинг учун чиқимларнинг юзига бормасдан, князь махсус павильон қуришга буйруқ берди ҳамда Венадан кўчма кухня олди.

Кухня келганда княгиня тиз чўкиб бу ишдан воз кечишни эридан илтимос қилди. Лекин князь йўқ деб туриб олди.

— Бас қилинг, княгиня!— деди у.— Бу чувриндиларга картошка шўрвани ўзим пишириб бераман.

Княгинянинг акаси граф Манхард ҳам, олий зотга овқат пишириш ярашмайди, деб куёвини қайтаришга уриниб кўрди, лекин князь, бу иш билан ўзим шуғулланаман, агар ким тўсқинлик қиладиган бўлса, адабини бераман, деб бақирди. Шундан ҳам кўриниб турибдики, князь Роберт фақат хотамтойгина эмас, анча жаҳли тез ҳам эди.

Кунларнинг бирида павильон ҳамда кухняни игна баргли дарахтлар шохидан ясалган чамбарлар, байроқчалар, ранги икки хил ленталар билан безатишди, эшикларга: «Оллоҳга шукур қиламиз!» деган сўзларни ёзиб қўйишди. Фрак ҳамда цилиндр кийган эшик оғаси, князь Робертнинг хоҳишига биноан ўчоқнинг олдида ўтин қалаб турарди.

Князнинг ўзи сабрсизлик билан деразадан қараб турарди. Эшик оғаси бошидан цилиндрини олса, сувнинг қайнаганлигига ишора бўларди, шунда жаноб олийлари бориб, картошка артишлари керак эди. Бу ҳам князнинг иш тартибида кўрсатилган эди.

Мана у ниҳоят қаёрдан чиқиб, улуғворлик билан кўчма кухняли павильонга йўл олди. Болалар бекорчиликдан бурнини кавлаб туришарди, оқсоқол бўлса муштини ишга солиб, уларда князга муносиб ҳурмат уйғотарди.

Оқсоқол маросимларнинг тартибини биларди. У князни олқишлаб, «ура» деб қичқириш учун ўқувчиларга ишора қилди, ҳаммасининг башараси тозамикан деб қараб чиқди, кейин қишлоқ миршаби Пазурекка кўз қисиб қўйди. Пазурек битта тўпнинг пилигига ўт қўйди-да, югуриб иккинчисига ўтди. Иккала тўп гумбураб кетди, князь қуюқ тутун ичидан чиқиб олишга шошилди. Болалар қулоқни кар қилгудек бақирди. Князь лутфан уларга қўл силкиб, кўчма кухня ёнига ўтирди. Иккита хизматкор унинг қўлига картошка тутқазишди. Князь оқ қўлқоп кийган қўллари билан картошкани олиб, уни арчиди-да, қайнаб турган сувга ташлади. Болаларнинг қувноқ ҳайқириғи ҳавони янгратади. (Тағин ҳам уларнинг овози сал бўғилиб қолган эди.) Жаноб олийлари иккинчи картошкани арта бошладилар. У

ҳам қозонга тушди. Болалар севинчдан яна қий-қиришди. Князь Роберт ўрнидан туриб, гап бошлади:

— Бу болажонлар... Сизга катта шодлик. Сиз шўрва еб, суюнади, мен ўзим сизни пиширади... Эсингизда бўлсин, мен сизга худди туққан она... Мен сизни... ўзим пиширади...

Бундай назокатли гаплардан болалар хурсанд бўлиб баробар қийқиришди.

— Бугун бўлади тарихий воқеа, ўзим пиширади,— улуғворлик билан давом этди князь,— еяверинглар, болажонлар, ҳам-ҳам қилинг... Шу жуда ширин шўрва. Мен сизнинг ошпаз, ўзим картошка артган. Менга худо шукур қилинг...

Кейин йигирма уч боланинг ҳар бирига жаноб олийлари бир крондан пул бердилар, оқсоқолга эса, князь ифлос бўлган қўлқопини қўлидан ечиб бера туриб бундай деди:

— Бу сизга, улуғ, менинг биринчи шўрва хотира. Сиз ҳам мени худо шукур қилинг.

Шундан кейин норғул фореитор¹ князга отни рўпара қилди, жаноб олийлари ўзининг ов қиладиган ерига сайр этгани жўнади, хизматкорлар ва камергер² дабдаба билан қасрга йўл олишди.

Оқсоқол қўлқопни чўнтагига солди-да, жулдур болаларга, кейин қишлоқ миршаби Пазурекка қараб қўйди, чўнтагидан қўлқопни яна олиб, унга эси оғиб тикилди-да, ниҳоят қишлоқ элликбошиси Вержинага мурожаат қилди:

¹ Икки-иккитадан қилиб кетма-кет қўшилган отларнинг олдингиларидан бирини мишиб борувчи извошчи.

² Баъзи монархияли давлатларда сарой аҳлларига бериладиган унвонлардан бири.

— Хўп, майли, бу чурвақаларга шўрвани ким пишириб беради?

— Пазурек пиширади, болалар картошкани арчиб беришади,— деди у.

— Пазурек, шўрвани пиширишни сизга топшираман. Қизлар, сизлар картошкани арчиб беринглар.

Шундан кейин улар болаларни миршабга ташлаб кетишди.

Кун жуда исиб кетди, тоқати тугаган миршаб кўзларини олайтириб, болаларга дўқ урди:

— Мен сен чурвақаларга текин томоқ ейишни кўрсатиб қўяман.

Лекин иложи йўқ эди, у трубкасини чекиб, чиниққан солдат каби моҳирлик билан шўрвага майда-чуйда тайёрлай бошлади. Бу орада қизлар картошкани арчиб бўлишди, Пазурек енги билан пешонасидаги терни артиб, қозонни кавлай бошлади.

Бирдан унинг миясига ажойиб фикр келди. Ишини тўхтатиб, павильон олдидаги ўтлоқда ўйнаётган болаларга қаради-да:

— Карел Малина, бу ёққа кел!— деб қичқирди.

Карел ҳеч нарсадан хавотир олмай, Пазурекнинг олдига келди.

— Муттаҳам бола!— қичқирди унга Пазурек.— Кеча ёнғоқзорда нима иш қилдинг? Бунинг учун штраф олинишини билмайсанми? Ҳалиги олган бир крон пулни чўз-да, уканг Пепикни чақир. Пепик, ярамас бола, аканг Карел ёнғоқ ўғирлагани учун қамалиши керак. Сен княздан бир крон олдинг, қани ўшани бу ёққа чўз! Бундай сахий князни етказган олло таолога шукур қилинглар, ифлослар. Бўлмаса сиз учун ким штраф тўлаб ўтирарди. қаланғилар? Икки крон штрафга ета-

ди-ю туради. Агар иккинчи марта ёнғоқзорда кўриб қолсам, саройга қамайман-да, иштонингизни ечиб, роса савалайман. Ўғирлик қилиш, болалар, гуноҳ! Лекин бу сафарча мен сизларни кечираман. Пепик, сен менга ароқ олиб келасан, Қарел бўлса шўрвани шопириб туради.

Пазурек ўтнинг устига ёнбошлади. Кўп ўтмай Пепик ароқ олиб келди. Пазурек уни отиб олиб, атрофига болаларни тўплади-да, бошлиқларни ҳурмат қилиш тўғрисида сидқидил билан гапира кетди.

— Чунки, худонинг хоҳиши билан бошлиқ бўлади, тушундингларми, чурвақалар?

Шундан кейин у яна ароққа юборди.

Қуёш роса қиздирарди, Пазурек қўнжи баланд этигини ечиб, узала тушди-да, хиёл ўтмай хуррак ота бошлади. Болалар жанобларининг шўрваларини кутиб, қароқчи ўйинига берилиб кетишди. Тез орада улар ўрмонга югуриб кетишди-да, овозлари ҳам эшитилмай қолди.

Тушда князь сайрдан қайтди. Унинг кўзи қаровсиз қолган кухия билан кимсасиз павильонга тушди. Қозондан қуюқ буғ чиқиб, шўрванинг биқирлаши иштаҳа очарди. Князь яқин келганида қозонда... миршаб Пазурекнинг этиги қайнаётганини кўрди. Князь уни боплаб тепиб уйғотди, чунки жаноб олийлари фақат хотамтойгина эмас, баджаҳл ҳам эди.

Тепа ён бағридаги буталар орқасида эса ака-ука Мадиналар пиқирлашиб, ажойиб ҳодисани томоша қилиб туришарди. Улар ўзларини ишлаган расми биринчи мукофотга сазовор бўлган рассомлар каби ҳис қилишарди. Бу томоша қўлдан кетган икки кронанинг ўрнини босарди.

Жаноб олийлари шу заҳоти «камбағал шўрва»дан ихлоси қайтиб, чиройли павильонни йиғиш-

тиришга буйруқ берди. Унииг қайнағаси граф Манхард (бу ҳам одамшавандалардан) бир куни ўрмонда Пазурекка дуч келганида, биринчи ва охирги шўрвани қандай пиширганини сўради.

— Асти сўраманг, жаноб олийлари,— деди соддалик билан Пазурек.— Жуда расво бўлди. Шундай бир қўланса ҳид таралдики, авлиёси ҳам чидаб туrolмайди...

ТУРМУШДАН НАМУНА

(Америка юмори)

— Йўқ, бўлмайди, овора бўлмай қўя қолинг, навқирон дўстим,— деди банкир Вильямс рўпарасида стулнинг суянчигига оёғини қўйиб ўтирган йигитга.— Бунга йўл қўймайман, жаноби Чейвин! Гапимни диққат билан тинглаб, уқиб олинг.

Сиз қизим Лоттага уйланмоқчисиз. Менга куёв бўлишни орзу қиლაётганга ўхшайсиз. Кейин менга меросхўр бўлмоқчисиз. Бундан бир минут олдин, мол-мулкингиз кўпми деб сўраганимда, икки юз доллар даромадим бор деб айтдингиз.

Жаноби Вильямс олдида турган столга оёғини қўйиб, гапида давом этди:

— Эҳтимол, бир вақтлар менда икки юз доллар ҳам бўлмаганини айтарсиз. Инкор этмайман, лекин ишонтириб айтаманки, сиздек вақтимда анча бадавлат эдим. Чунки, менинг каллам жойида эди, сизники жойида эмас. Эҳ-а, креслода ўтиролмай қолдингизми?! Қизишмаганингиз маъқул: барзанги хизматчимиз бор-а. Гапларимни диққат билан тинглаб, қулоғингизга қўйиб олинг!

— Ун олти ёшимда Небраскада¹ турувчи амаким-

¹ АҚШнинг марказий қисмидаги штат.

никига бордим. Пулга жуда ҳам муҳтож эдим, амакимга қарашли ерда бир негрни қатл қилишга ижозат олдим, барибир уни оломон қилиб ўлдиришмоқчи экан.

Амакимнинг ерида қора танлининг жазосини бердик. Томоша қилишни истаганлар пул тўлаб кириши керак эди, чунки қатл қилинадиган жойни девор билан ўраб олган эдик. Негр осиб ўлдирилганидан кейин, мен тушган пулларни олиб, ўша кун ичкоруноқ соғ-саломат жуфтагимни ростлаб қолдим.

Осилган негр менга бахт келтирди. Унинг орқасида топган пулимга Шимолдан ер сотиб олдим-да, ерни чопаетганимда тилла топиб олдим, деб гап тарқатдим. Бу ерни қимматга сотиб, пулимни банкага қўйдим.

Алданганлардан бири мени отиб ташламоқчи бўлганини, лекин ўқ ўнг қўлимнинг панжасига тегиб, майиб қилгани учун икки минг доллар товон тўлаганини айтиб ўтиришнинг ҳожати ҳам йўқ.

Тузалганимдан кейин ҳамма пулларимга ҳиндлар яшайдиган ерда ибодатхоналар қурмоқчи бўлган жамияти хайриянинг акциясини сотиб олдим. Биз юз долларлик фахрий дипломларни тарқатдигу, лекин битта ҳам черков қурганимиз йўқ. Тез орада бу жамият синганлигини эълон қилишга мажбур бўлди. Бу воқеа қиммати тушган акцияларни нархи ошиб бораётган терига олмаштирганимдан роса бир ҳафта кейин бўлди.

Мен кўн заводи қуриб, катта даромад олдим. Чунки, терини нақдга пуллаб, насияга сотиб олардим.

Бойлигимни Канададаги бир нечта банкага қўйиб, қарзларимни тўлашга қурбим етмаслигини эълон қилдим. Мени қамоққа олишди, лекин терговда шундай бўлмагур гапларни айтдимки, экс-

партлар мени ақлдан озибди дейишди. Оқловчилар мени оқлаб юбориш билан бирга, суд залида ўтирганлардан менга пул ҳам йиғиб беришди.

Бу пул Канадага, бойлигим сақланаётган жойга бориб олишимга бемалол етарди.

Бруклинлик миллионер Гамельстнинг қизини Сан-Францискога олиб қочдим. «Жаноби Гамельстнинг қизи никоҳсиз фарзанд кўради» деб газеталарда шов-шув кўтармоқчи бўлиб, қизнинг отасини кўрқитдим. У қизини менга беришга мажбур бўлди. Кўрдингизми, жаноби Чейвин, сиздек-лигимда кўп иш қилганман. Сиз бўлсангиз шу пайтгача эси бутун экан, дейишга арзигудек иш қилмаганиз!

Қизингиз қайиқда сайр қилиб юриб, денгизга тушиб кетганида, мен уни қутқаздим, дейсизми?

Жуда соз, лекин сиз бундан нима манфаат кўрдингиз? Янги ботинкангиз сувда ивиб, расвоси чиқиб кетди шекилли?

Қизимга бўлган муҳаббатингизга келсак, нима учун мен бунга чиқимдор бўлишим керак экан. Бунинг устига, «куёв» бўлмишнинг сариқ чақалик эси бўлмаса.

Ана, яна креслода безовта бўлиб қолдингиз-ку. Марҳамат қилиб, тинчланинг, менга чин юракдан жавоб беринг-чи, ҳаётингизда бирор ажойиб иш қилганмисиз?

— Йўқ.

— Бадавлатмисиз?

— Афсус!

— Қизимга уйланмоқчимисиз?

— Ҳа.

— У сизни севадими?

— Севади.

— Охирги савол: ёнингизда қанча пулингиз бор?

— Қирқ олти доллар.

— Жуда соз, мен сиз билан ўттиз минутдан ортиқ гаплашдим. Сиз пул топиш йўлини сўраган эдингиз! Пул топиш мана бундай бўлади, сиз менга ўттиз доллар беришингиз керак: минутига бир доллардан.

— Лекин кечирасиз, жаноби Вильямс...— эътироз билдирди йигит.

— «Кечирасиз-печирасизи» йўқ,— деди киноя билан банкир соатига қараб.— Энди ўттиз бир доллар тўлайсиз: яна бир минут ўтди.

Анқайиб қолган Чейвин талаб қилинган пулни берганида, жаноби Вильямс илтифот билан:

— Энди туёғингизни шиқиллатинг, акс ҳолда ҳайдаттириб юбораман,— деди.

— Қизингиз-чи?— деб сўрадн йигит эшик олдида борганда.

— У аҳмоққа тегмайди,— хотиржам жавоб берди мистер.— Жўнаб қолинг, бўлмаса қулоғингизнинг тагида шавла қайнатаман.

— Роса куёвга ёлчир эканман-да!— деди жаноби Вильямс қизига Чейвин чиқиб кетгач.— Сенинг бу ошиғинг ўтакетган аҳмоқ экан. Ўлганда ҳам унга ақл кирмайди.

— Менинг у билан турмуш қилишимга сира илож йўқ демоқчимисиз?— деб сўради Лотта андиша билан.

— Бундай аҳволда мутлақо мумкин эмас!— деди қатъий мистер Вильямс.— У бирон йўлини топиб, ишини ўнглаб олмаса, сира иложи йўқ!

Шундан кейин мистер Вильямс амакисининг ерида негрни қандай ўлдирганлигини, миллионер Гамельст билан бўлган жанжалли воқеани қизига ҳам айтиб:

— Танишингга ибратли кўп гапларни айтдим,— деб илова қилди.

Эртасига Вильямс иш билан жўнаб кетди. Бир
ҳафтадан кейин қайтиб келганида ёзув столидан
бир хат топди, хатнинг мазмуни қуйидагича эди:

«Муҳтарам мистер Вильямс!

Ўтган ҳафта менга берган маслаҳатингиз учун
чин юракдан миннатдорман.

Сизнинг қилган ишларингиз мени шунчалик
руҳлантириб юбордики, мен қизингиз билан бирга
пўлат сандиғингиздаги бор пуллар ва қимматли
қоғозларни олиб, Канадага кетдим.

Ҳурмат билан Чейвин.»

Унинг пастида эса бундай ёзув бор эди:

«Қимматли дадажон!

Сизнинг розилигингизни сўраймиз ҳамда шуни
маълум қиламизки, пўлат сандиғингизнинг кали-
тини топа олмаганимиз учун уни нитроглицерин
билан портлатдик.

Қизингиз Лотта.»

ЯРОСЛАВ ГАШЕК

Ярослав Гашекнинг ўткир сатирик ҳикояларини, фельетонларини ўқиган киши бу улуғ чех ёзувчисининг маҳоратидан завқланмай қолмайди. Гашек 1883 йилда туғилиб, адабий фаолиятини 1900 йиллардан бошлади. У Прага газеталарида репортаж, фельетон, латифалар, кичик ҳажвий ҳикоялар билан қатнашиб туради. Тез орада Гашек катта сиёсий темаларда — Австро-Венгрия империясининг инқирозга юз тутганлиги тўғрисида ўткир сатирик ҳикоялар ёза бошлайди. У ўзининг ҳикояларида тўрачиликни, австрия давлат аппаратининг бағри тошлигини, буржуа жамиятининг қаллоблиги, мунофиқликларини, буржуа ахлоқидаги риёкорликларни фош этади; кучли социал қарама-қаршиликларни, чех халқининг ҳуқуқсизлигини, руҳонийларнинг кирдикорларини очиб ташлайди.

Ҳаётнинг икир-чикирларини яхши ўрганиб ёзилган мазмундор, қисқа, ажойиб ҳикояларнинг автори Ярослав Гашек тез орада чех халқига танилади.

Биринчи жаҳон урушида армияга сафарбар этилган Гашек бегона, юракдан ёмон кўрган Австрия империясининг манфаатлари учун жанг қилишга мажбур этилади. У қулай фурсатдан фойдаланиб, русларга асир тушади.

Улуғ Октябръ социалистик революцияси Гашек ижодига катта таъсир кўрсатади. У контрреволюция йўлига ўтиб қолган чех легионидан алоқасини узиб, большевиклар партиясига киради. 1920 йилда Прагага қайтиб боргач, у ижодий ишларига берилиб кетади. Шу даврда Гашек чех миллий адабиётининг фахри бўлган «Ўт юрак

солдат Швейкнинг жаҳон уруши даврида бошидан кечирганлари» номли сатирик романини яратади. Лекин у, бу романини тугата олмади.

Гашек ўлганидан бир йил кейин, яъни 1924 йилда китобнинг бешинчи томи — «Ўт юрак солдат Швейкнинг русларга асир тушгандан кейинги саргузашти»ни Гашек материали асосида унинг яқин ўртоғи чех ёзувчиси Карел Ванек ёзиб тугатди.

Гашек сатиранинг ўткир тифини империалистик тартибларга, буржуа давлат аппаратига, динга қарши қаратади. Гашек асарларида воқеаларни ўткир ва маъноли таърифлайди, халқнинг бой тилидан самарали фойдаланади, эксплуататор синфларнинг иллатларини очиб ташлайди, кулгидан ўринли фойдаланади.

Чех буржуа адабиётшунослари ва буржуа тузумининг тарафдорлари Гашекни тан олмадилар. Лекин тарих ўткир сатирачи, халқнинг умид-орзуларини юракдан сеза билган Гашекни бутун дунёга танитди.

МУНДАРИЖА

Муҳтож адибларга нафақа	3
Австрия божхонаси	9
Қуrolсизланиш конференцияси	13
Чўчқа боласи Қсаврик воқеаси	19
Евғон шўрва	25
Турмушдан намуна	31

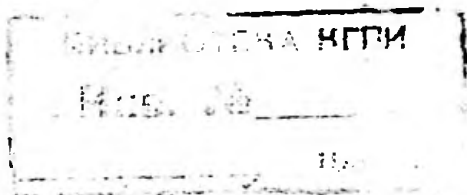
На узбекском языке
ЯРОСЛАВ ГАШЕК
СУП ДЛЯ БЕДНЫХ ДЕТЕЙ
Рассказы
Гослитиздат УзССР—Ташкент—1963

Перевод с издания издательства „Правда“ 1958 года.

Редактор С. Раҳимов
Рассом К. Рудов
Расмлар редактори И. Нирков
Техн. редактор Н. Курилова
Корректор И. Қобилов

Босмахонага берилди 24/V-1963 й. Босишга
рухсат этилди 8/VII-1963 й. Формати
84×108¹/₃₂. Босма л. 1,25. Шартли босма
л. 2,05. Нашр. л. 1,7. Индекс: 61а. Тиражи
15000. ЎзССР Давлат бадний адабиёт наш-
риёти. Тошкент, Навоий кучаси, 30.
Шартнома № 64/63.

ЎзССР Маданият министрлиги Ўзглавида-
тиннинг Ихтисослаштирилган харф терув
фабрикасида тайёрланган матрицалардан I-ос-
махонасида босилди. Тошкент. Ҳамза к. 21.
Заказ № 1056. Баҳоси 9 т.

9 т.

Ўзадабий нашр